

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1336817/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא

המבקשת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ניצן שילוני כספי)

נגד

המשיב (פורמלי): פלוני

הנדון: חובת קיום הליך בירור יהדות טרם סידור גט כשמתעורר ספק ביהדות אחד הצדדים

פסק דין

א. לפני בית הדין מונחת בקשת המבקשת למתן רשות ערעור על הוראת בית הדין האזורי לפתוח תיק בירור יהדות כתנאי מקדמי לבקשתה לסידור גט וגירושין בהסכמה.

לטענתה היא יהודייה ואין מקום שבית הדין יברר נושא זה. בכתב הערעור מעלה המערערת טיעונים שונים שלדעתה מחזקים הלכתית את טענותיה לגבי יהדותה. משכך, לדעתה, היה על בית הדין לסדר את גיטה בלי לברר את יהדותה קודם, ומסיבה זו סירבה לפתוח תיק לבירור יהדות כפי הוראת בית הדין.

עיון בהחלטת בית הדין המערערת ובפרוטוקול הדיון מעלה שהצדדים ובאי כוחם נהגו בחוצפה ובגסות רוח בדיון בבית הדין האזורי וניסו להלך עליו אימים. בית הדין האזורי התנהל באורך רוח ולא הפעיל אמצעים עונשיים כלפי הצדדים ובעיקר לא כנגד באי כוח הצדדים, ואין אנו בטוחים שזו הדרך. לדעתנו בית הדין כרשות שיפוטית אינו רשאי למחול על כבודו, חובה עליו להפעיל את הכלים המשפטיים המצויים תחת ידו כדי לקנוס את מי שאינו נוהג כשורה ומבזה את בית הדין. חובה זו היא המסייעת להעמיד המשפט על תילו, וכפי דאיתא בקראי "אלהים לא תקלל", וכבר כתב הרמב"ן (ויקרא יט, יד):

והוסיף לאו אחר במושלים, הנשיא והדיין, בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע. ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם, והם במשפטם יעמידו ארץ.

ייתכן שערעור זה מוגש בחוסר תום-לב וממניעים שאינם כשרים. המערערת החליטה ללכת בדרך הארוכה, תוך התנצחות עם בית הדין האזורי, ולא להתנהג בדרך המלך שהיא הדרך החוקית כפי שיתבאר: בית הדין לא קבע דבר בעניין יהדותה של המבקשת, בית הדין קבע רק שלכאורה הטענות והראיות שהציגה לפני בית הדין לא מוכיחות את יהדותה ומשכך ספק אם יש לבית הדין סמכות חוקית להתיר נישואיה. לכן דרש ממנה לפתוח תיק בירור יהדות שבו יתברר נושא זה, כמקובל. בית הדין לא הכריע הלכתית לגופה של טענתה. הכרעה זו – במקום שלא נערך בירור יהדות כמקובל בעת הנישואין, בירור הנצרך על פי הוראות רישום נישואין, וספק אם נערך בירור

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כלשהו – מצריכה פתיחת תיק בירור יהדות כדי שבית הדין יוכל להוציא החלטה מקדמית מושכלת וכדי לקבוע סמכותו.

לו הייתה המערערת נשמעת להוראת בית הדין, בית הדין היה נוהג על פי הנוהל הרגיל: עורך בירור בפני מברר יהדות, מברר שאינו מכריע אלא מגיש את המלצתו, ולאחר המלצה זו הייתה המערערת מגישה את טענותיה לפני בית הדין, ובית הדין היה נותן החלטתו לגבי יהדותה של המבקשת – דבר שהיה קובע את סמכותו או חוסר סמכותו של בית הדין להתיר את נישואיה של המערערת: אם בית הדין היה קובע את יהדותה, היו הצדדים מתגרשים זה מכבר והערעור היה מתייתר. גם אם בית הדין לא היה מגיע למסקנה בעניין, עדיין הייתה פתוחה לפניה הדרך להגשת ערעור.

בית הדין אומנם רמז בהחלטתו, ומסתבר שגם בדיון, שלא הובאו לפניו ראיות משמעותיות, אם היו ראיות כלשהן במסמכיה או בטענותיה של המערערת. אך אין ספק, שלו הייתה המערערת מתנהגת על פי הפרוצדורה הראויה והמקובלת, בית הדין היה שומע הדברים בלב פתוח ונפש חפצה והיה מכריע עניינית בטענותיה. משלא עשתה כן, לא דן בית הדין עניינית בטענותיה לגבי יהדותה, ואין מקום שאנו כערכאת ערעור נדון בטיעונים שהמערערת מעלה לגבי יהדותה, אם טענות אלו לא נידונו בפני ערכאה קמא, שהורתה על קיום דיון כפי הפרוצדורה המקובלת.

תקנה קלה לתקנות הדיון קובעת:

אין ערעור אלא על יסוד הנימוקים דלהלן:
(א) טעות בהלכה.

(ב) טעות הנראית לעין בשיקול הדעת או בקביעת העובדות.

(ג) פגם בניהול הדיון באופן המשפיע על תוצאות הדיון.

במקרה שלפנינו אין טעות הלכתית, שהרי בית הדין לא הכריע הלכתית: החלטת בית הדין היא החלטה פרוצדורלית ונצרכת בנסיבות העניין; וודאי שאין כאן טעות הנראית לעין בשיקול הדעת ובקביעת העובדות ולא פגם בניהול הדיון, שהרי הוראת בית הדין הייתה הכרחית בנסיבות העניין, ולאחר פתיחת התיק בית הדין היה דן ופוסק בטענותיה.

משכך, גם לו היה הערעור ערעור בזכות, היה הערעור נדחה על הסף. וכאמור ייתכן שהערעור הוגש שלא בתום לב וממניעים זרים, אך בין כך ובין כך חובתנו לדחותו על הסף, ואולי אף היה מקום לחיוב בהוצאות בגין בזבוז זמנו השיפוטי של בית הדין שהצריך אותנו לכתוב החלטה זו.

ב. מאחר דאתא לידן חובתי להבהיר מה שכבר הבהרתי בעבר בפסקי דין רבים, בין בשכתי כדיין בבית הדין האזורי ובין בשכתי בערכאה זו, לגבי סמכותו של בית הדין להתיר נישואין במקרים שלא ברור ששני הצדדים יהודים על פי ההלכה:

סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953, המגדיר את סמכות השיפוט של בית הדין הרבני, קובע: "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזורי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים."

המחוקק הצריך שלושה תנאים לצורך קביעת סמכות בית הדין: יהודים, בישראל, אזורי המדינה או תושביה. במקרה דנן אין חולק שמתקיימים שני התנאים האחרונים, שהרי מדובר בבני זוג השוהים בישראל ושניהם אזורי ישראל, אלא שהתנאי הראשוני לא מתקיים: אף שאין ספק שהמשיב (הפורמלי) יהודי, עניין יהדותה של המערערת טרם התברר, משכך הרי היא לעת עתה ספק יהודייה ולא התקיים התנאי ששני בני הזוג יהודים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם אילו היה הליך הגירושין בהסכמה וכל הצדדים הנוגעים לדבר היו מביעים את הסכמתם לכך לא הייתה נקנית סמכות בית הדין בעניין מכוח סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), שהרי על פי פסיקת בית המשפט העליון סמכות בית הדין הרבני אף אם ניתנה לה הסכמה לפי סעיף 9 תהיה רק אם שני בני הזוג יהודים (בג"ץ 9476/96 מאיר סרגובי, עו"ד נ' בית הדין הרבני האזורי ירושלים (2006), להלן: בג"ץ סרגובי), וזאת אף אילו צד אחד רק ספק יהודי (ראה בג"ץ 214/64 בסן נ' בית הדין הגדול, פד יח (4) 309).

אכן בעבר נהגו בתי הדין להורות על התרת נישואיהם של בני זוג גם אם אחד מהם אינו יהודי, אם נישאו בנישואין אזרחיים בחו"ל והגישו בקשה לגירושין בבית הדין. ברם כיום, כשבית הדין מגיע למסקנה כי אחד המבקשים שבפניו אינו יהודי או שהוא ספק יהודי, שלא התקיים התנאי החוקי הנותן סמכות לבית הדין, נבצר מאתנו להורות על כך, על אף הסכמה של המבקשים. זאת לפי פסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ 9476/96 סרגובי דלעיל. אף אם שני הצדדים הסכימו לסמכות בית הדין, ואף אם התיר בית הדין את הנישואין, להתרת נישואין זו לא יהא תוקף חוקי.

בתי הדין הרבניים, בהיותם חלק ממערכת המשפט של מדינת ישראל, מקפידים לפעול במסגרת הסמכות המסורה להם לפי חוק. בענייני נישואין וגירושין, "הליכה" של עבודת בית הדין, קבע המחוקק שלבית הדין סמכות שיפוט ייחודית ובלעדית. בעניינים הכרוכים לגירושין קיימת סמכות מקבילה לבתי הדין ובתי המשפט לענייני משפחה, וניתנה והתפרסמה חקיקה ופסיקה ענפה בעניין קביעת הסמכות. בעניין של בירור יהדות, שהוא עניין הלכתי מובהק, הקודקס הקובע את מסגרת הסמכות לפי חוק, הן הנחיות בירור יהדות, התש"ע – 2010, שנקבעו על ידי חבר דייני בית הדין הגדול ומועצת הרבנות הראשית בראשות הרבנים הראשיים לישראל. ההנחיות עודכנו פעמים מספר, לפי הצורך והעניין, ואושרו אף בפסיקות בית המשפט העליון בשבתו כבג"ץ (בג"ץ 2477/19 ח"כ אביגדור ליברמן נ' הרב הראשי לישראל ונשיא בית הדין הרבניים (22.1.2020); בג"ץ 377/19 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (31.5.2020); בג"ץ 6483/17 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (22.7.2021)).

בהנחיות נקבע כי הצדדים יופנו לבירור יהדות כשהדבר נדרש במסגרת בקשתם לרישום לנישואין (סעיף 2) או במסגרת הליך גירושין (סעיף 15), להליך זה רשאי להצטרף מנהל תחום בירורי יהדות או רב רושם נישואין ולטעון "בעניין יהדותו של אדם, ובלבד שאותו אדם הגיש בקשה בעניין זה, או שהוא בעל דין בעניין של מעמד אישי בבית הדין הרבני".

ג. הנוגע לענייננו הוא בעיקר סעיף 15 להנחיות. כשל חשיבותו נעתיק את רובו:

(א) גט פיטורין לבני זוג אשר לא נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין, יסודר לאחר שבית הדין יברר את יהדותו של כל אחד מבני הזוג אשר הוריו לא נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין.

(ב) [...]

(ג) התברר למזכיר בית הדין כי התקיימו לכאורה שניים אלה –

- (1) בני הזוג לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל;
- (2) הוריו של בן זוג לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל;

יפתח מזכיר בית הדין תיק בירור יהדות לבן זוג אשר הוריו לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל; מנהל תחום בירורי יהדות יירשם כמבקש ובן הזוג האמור יירשם כמשיב, ויחולו הוראות סעיפים 4 ו-5 בשינויים המחוייבים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(ד) [...]

(ה) במקרים חריגים רשאי בית הדין, מטעמים שיירשמו, לסדר גט לבני זוג כאמור בסעיף קטן (א) בטרם ניתנה החלטה בדבר אישור היהדות; במקרים כאמור יציין זאת בית הדין במעשה בית הדין.

(ו) קיים בית הדין דיון בעניין בירור היהדות כאמור בסעיף זה וסידר את הגט, ירשום בית הדין את תוצאות הבירור גם במעשה בית הדין.

ההנחיות קובעות באלו מקרים בית הדין רשאי לסדר גט ללא בירור יהדות (על סמך ההנחה שהרב רושם הנישואין פעל כפי הנחיות הרבנות הראשית, המבטיחות שלא ייערכו נישואין ללא בירור מספק), ובאלו מקרים בית הדין אינו רשאי לסדר גט ללא בירור יהדות. ההנחיות אינן קובעות באלו מקרים בית הדין מוסמך או אינו מוסמך לברר את יהדותו של אדם אגב גירושין, זאת קובע חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין). החלטה זו, אם לברר את יהדותם של בני הזוג אם לאו, מסורה לשיקול דעתו של בית הדין במסגרת הסמכות שהקנה לו החוק ומתוך התרשמותו מבני הזוג ומהחומר שבתיק. זה הרציונל שעומד מאחורי ההנחיות: סידור גט הוא אקט דתי שעושים בני זוג יהודים שנישאו בנישואין דתיים או בנישואין שיש להם תוקף לפי הדין הדתי, ולא מי שאינם כאלה.

נוסיף ונאמר: מקרה שבו בית הדין אינו רשאי לסדר גט ללא בירור יהדות, הוא מקרה שיש בו צורך מובהק לברר את יהדותם של בני זוג או של אחד מהם. במקרה כזה נקבע בס"ק (ג) לסעיף 15 להנחיות, שמזכיר בית הדין יפתח תיק לבירור יהדות מייד ובמקביל לפתיחת תיק הגירושין, ללא צורך בהחלטה שיפוטית. משכך במקרה שלפנינו, שבו הורי האישה לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין, שהרי נישואיהם לא נערכו כלל בארץ ולא ידוע לנו אם נישאו כדת משה וישראל או לא, ודאי שבית הדין פעל כדין על פי סעיף 15 (א) להנחיות בירור יהדות.

בר מדין משמעות סעיף 15 (ג) היא שהמקרה שהוזכר בהנחיות אינו בבחינת "אין בכלל אלא מה שבפרט", אלא בבחינת פרט – שיש בו הנחיות מיוחדות – המלמד על כלל המקרים שבהם בית הדין סבור שיש צורך לערוך בירור יהדות אגב גירושין.

יודגש שלפי ס"ק (ג) הצדדים לבירור יהדות הם בן או בני הזוג הטעון בירור ומנהל תחום בירורי יהדות. כלומר: ככל שמתעורר צורך בבירור יהדות אגב גירושין, אין זה עניינו של בית הדין מסדר הגט בלבד, אלא אף של מנהל תחום בירורי יהדות, שלפי סעיף 6 להנחיות, מוסמך לייצג את האינטרס הציבורי בתחום זה.

ברור אם כן, שהאינטרס הציבורי אינו מוגבל למקרה מסוים שהוזכר בהנחיות, אלא לכל מקרה שבו לדעת בית הדין יש חשש ממשי שבני הזוג המבקשים להתגרש אינם יהודים.

כמו כן ברור שבמצב שבו בית דין רבני מוסמך סבור שיש צורך לברר את יהדותו של אדם, מתבקש שמנהל תחום בירורי יהדות יעשה שימוש בסמכותו לפי סעיף 6 להנחיות ויבקש מבית הדין בירור כזה. אם כן, יוצא כי מעבר להנחיות המופנות כלפי בית הדין בסעיף 15 להנחיות הרי שגם מנהל תחום בירורי יהדות מוסמך לפי סעיף 6 לבקש מבית הדין קיום בירור זה, ומנהל תחום בירורי יהדות הוא צד לכל תיק שכזה. תפקיד זה של מנהל תחום בירור יהדות אף נרשם בתיאור העיסוק של משרה זו בנציבות שירות המדינה "מתייצב טוען ויוזם הליכים בבתי הדין בכל הקשור לקביעה בעניין יהדותו של אדם בהתאם להנחיות בירור יהדות", כל זאת כמובן במסגרת התיקון המעודכן שנערך בסעיף 6 להנחיות בירור יהדות.

במקרה שלפנינו לכאורה לא פעלה מזכירות בית הדין כפי שהייתה צריכה לפעול על פי ההנחיות לבירור יהדות המצריכות פתיחת תיק בירור יהדות לצד פתיחת תיק הגירושין. גם בית

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדין לא נהג כפי הפרוצדורה הקבועה ולא הורה למזכירות לפעול על פי ההנחיות, אלא הורה לצדדים לבקש את פתיחת התיק האמור כדי שיוכל לקבוע שאכן באפשרותו לסדר גט פיטורין, הליך שהמערערת אינה רוצה לבצע, כשלא ברור לנו מהי הסיבה לכך.

מלבד האמור נוסף ונאמר כי בבג"ץ 359/66 בנימין גיתיה נגד הרבנות הראשית והמועצה הדתית ירושלים, פ"ד כב (1) 290, נקבע כי בסמכותו וחובתו של רושם הנישואין לבדוק יהדותו של מגיש הבקשה לנישואין אם התעוררו לו ספקות ולא ניתן פסק דין של בית דין רבני בנושא זה. הנשיא אגרנט ציין (שם, 302) כי אין פסול בבדיקה המוקדמת שערך הרב רושם הנישואין: "כל עוד לא השיג מערכאה משפטית מוסמכת (בית הדין הרבני) פסק הצהרתי, המכריז שהוא יהודי וכשיר, בתורת שכזה, לנישואין על פי דין תורה." גם השופט לנדוי אמר (שם 295): "על פי רצון הכנסת חייבת יהדותו להתברר בהתאם לדין תורה, ואנחנו לא נבוא ונחלוק בשאלה כזאת על דעתם המוסמכת של הרבנים."

נראה ששניהם סבורים שבית הדין הוא המוסמך לקבוע יהדות לצורך נישואין.

משכך ודאי שהוא הדין שבית הדין הרבני מחויב בדבר במקום שהתעוררו לו ספקות ביהדותו של אחד הצדדים, דבר המשליך על סמכותו העניינית בנדון. לפיכך מוטל עליו תחילה לבדוק אם מתקיים התנאי הראשון המקנה לבית הדין סמכות לדון בגירושין, דהיינו אם שני בני הזוג יהודים. פסק דינו בנוגע ליהדותה של האישה ישליך על תוקפם ההלכתי של נישואיה כדת משה וישראל ועל מעמדם הדתי של נישואים אלו.

לאור האמור צדק בית הדין האזורי בהחלטתו שבנסיונות המקרה שלפנינו: אחר שלבית הדין התעורר ספק לגבי יהדותו של אחד מבני הזוג, אין לבית הדין סמכות על פי חוק להתיר את הנישואין, אף אם כלפי שמיא גליא ששני הצדדים יהודים וצריכים גט פיטורין להתיר את נישואיהם, ולכן הורה לפתוח תיק לביורור יהדותה של המערערת.

ד. כל עוד לא התברר כי אין ספק ביהדותם של שני הצדדים, הדרך להתרת נישואין היא על פי חוק שיפוט התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), תשכ"ט – 1969.

חובה עלינו לבדוק מהי הדרך שקבע המחוקק להתרת נישואין על פי חוק זה. וזו לשון החוק הנצרכת לענייננו:

1. (א) עניני התרת נישואין שאינם בשיפוטו הייחודי של בית דין דתי יהיו בשיפוטו של בית משפט לענייני משפחה (בחוק זה – בית המשפט) אלא אם כן על פי הוראות חוק זה נתונה סמכות השיפוט לבית דין דתי [...]

3. (א) (1) הוגשה לבית המשפט בקשה להתרת נישואין ואחד מבני הזוג הוא יהודי [...] או התעורר ספק ביחס להשתייכותו של אחד מבני הזוג לעדה דתית כאמור (בחוק זה – בן דת מוכרת) [...] יפנה סגן נשיא בית המשפט או שופט מוסמך בכתב לראש בית הדין הנוגע בדבר כדי שיקבע אם יש צורך בגירושין על פי הדין הדתי שלפיו הוא דן, ולו מספק, כדי שבן הזוג שעליו חל אותו דין דתי יוכל להינשא מחדש (בחוק זה – פנייה) [...]

(ג) קבע ראש בית הדין או דיין מוסמך כי יש צורך בגירושין כאמור בסעיף קטן (א)(1) [...] יעביר בית המשפט את הבקשה להתרת הנישואין לבית הדין הדתי, כדי שיקבע את המועד לדיון ולהחלטה בדבר הגירושין, ואולם אין בהעברת הבקשה כדי להקנות לבית הדין סמכות שיפוט בעניינים הכרוכים בגירושין; לבית הדין יהיו הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לצורך הגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(ד) קבע ראש בית הדין או דיין מוסמך כי אין צורך בגירושין כאמור בפסקה (א) (1) [...] ידון בית המשפט בבקשה להתרת הנישואין.

העולה מהאמור הוא שבמקרה שבו ברור שאחד מן הצדדים יהודי והשני אינו יהודי: נישואי הצדדים הם נישואין אזרחיים ואין הם נישואין דתיים, הסמכות להתרת נישואיהם היא של בית המשפט, והוא הערכאה שיכולה להוציא פסק דין המתיר הנישואין. אך במקרה שאחד הצדדים יהודי והשני ספק יהודי, או ששניהם ספק יהודים, והצדדים ערכו נישואין כדת משה וישראל או אף אם ערכו נישואין בצורה אחרת שלדעת דיין בית הדין צריכים התרה בגט פיטורין לחומרא – ולכן [לברור אם כך הוא] יעביר בית המשפט את הבקשה להתרת נישואין לבית הדין, ולבית הדין תהיה הסמכות לקבוע אם יש צורך בגירושין על פי ההלכה ולו מספק – במקרה זה סמכות בית הדין תהיה רק לגבי הגירושין ולא לעניינים הכרוכים לגירושין ובדומה לסמכות בית הדין על פי סעיף 4א לחוק שיפוט בתי דין רבניים, המקנה לבית הדין סמכות לדון בעניין בני זוג יהודים שאינם תושבי הארץ ואזרחיה.

לגבי התרת הנישואין של הצדדים, קובע החוק "לבית הדין יהיו הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לצורך הגירושין". לפיכך ברור שבמקרה זה שהסמכות החוקית להתרת הנישואין היא של בית הדין, ממילא גם בית הדין הוא המוסמך להוציא תעודת גירושין או פסק דין המתיר את הנישואין, שישמש תחליף לתעודת גירושין. סמכות בית הדין במקרה זה היא על פי חוק התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), תשכ"ט – 1969.

משכך במקרה שלפנינו, שלבית הדין התעורר ספק מכיוון שלא נערך לאישה בירור יהדות מקובל בעבר, ודאי שחובה על בית הדין לברר את הדברים. לצדדים אכן הוצאה בעבר תעודת נישואין מטעם רבנות אור עקיבא, אך סמכות הרבנות לערוך נישואין שלנישואין אלו יהיה תוקף חוקי היא רק אם שני הצדדים יהודים.

ה. ונבהיר את הדברים בצדדים שלפנינו:

הצדדים נישאו בשנת 2006 ונרשמו לנישואין ברבנות אור עקיבא. מכיוון שעל פי חוק נישואין של יהודים בישראל יהיו על פי דין תורה, לפיכך חובתו של הרב רושם הנישואין הייתה לברר יהדותם של הצדדים. וכפי שנקבע גם בפסיקתו של בית המשפט העליון בבג"ץ גיתיה הנזכר. כאשר נרשמו לנישואין לא שלחה רבנות אור עקיבא את הצדדים לבית הדין לצורך בירור יהדות, כפי שחייבו תקנות רישום נישואין את רשמי הנישואין. לצערנו, תקנות אלו לא בוצעו במקומות רבים, וכתוצאה של אי-עמידה בתקנות, השיאו רבנויות שונות בני זוג כשאחד מהם אינו יהודי, וכפי שנוכחנו בעבר לעיתים, בבני זוג הבאים שבאו לפנינו להתגרש.

להלן חלק מהתקנות הנוגעות לנידון דידן:

14. [...]

ב. בהתאם לסעיף 3 לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה – 1965, הפרטים בדבר הלאום, הדת, המצב האישי ושם בן זוג אינם מהווים הוכחה, אף לא לכאורה, לאמיתותם. על כן על הרב המורשה לאמת את כל הפרטים להנחת דעתו.

15. תייר הנרשם לנישואין יציג את דרכונו על מנת שישמש במקום תעודת זהות; על התייר הנרשם לנישואין להמציא אישור על יהדותו ותעודת רווקות מבית דין רבני מוסמך או מרבנות בחוץ לארץ מוכרת על ידי הרבנות הראשית לישראל (על המסמכים להיות מקוריים ולא תצלום) [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

36. היה אחד מבני הזוג עולה מחו"ל מקהילה שאין בה רב מוכר על ידי הרבנות הראשית יופנה בן הזוג לבית דין רבני מוסמך כדי לקבוע את כשרותו לנישואין.

בנידון דידן המבקשת נולדה בברית המועצות, ומסתבר שהוריה לא נישאו כדת משה וישראל ובוודאי לא בפני רב מוכר, שהרי במקום שבו נישאו, בברית המועצות, לא היה רב מוכר כלל.

יש לציין שהנישואין של יהודים על פי חוק במדינת ישראל הם כדת משה וישראל בלבד, ולפיכך כל מי שנישא במדינת ישראל כדת משה וישראל – יש לנישואין אלו תוקף הלכתי ותוקף חוקי. לעומת זאת, נישואין כדת משה וישראל בחו"ל – יש להם במקום עריכת הנישואין תוקף הלכתי בלבד ולא תוקף חוקי. נישואין אזרחיים 'רגילים' או 'נישואי מקסיקו' או 'פרגוואי' הם בעלי תוקף חוקי בכפוף לתנאי המשפט הבינלאומי הפרטי. אומנם לעניין תוקפם ההלכתי דן בית הדין בכל מקרה לגופו.

כפי שכתבנו, בעבר נהגו בתי הדין להורות על התרת נישואיהם של בני זוג גם אם אחד מהם אינו יהודי, אם נישאו בנישואין אזרחיים בחו"ל והגישו בקשה לגירושין בבית הדין. ברם כיום, גם כאשר בית הדין מגיע למסקנה כי אחד המבקשים שלפניו אינו יהודי, נבצר ממנו להורות על כך, על אף הסכמה של המבקשים, וזאת לפי פסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ סרגובי. פסק דין זה קובע כי במקרה שאחד הצדדים אינו יהודי החוק אינו מסמיך את בית הדין לדון בהתרת הנישואין. במקרה שכזה אף אם שני הצדדים הסכימו לסמכות בית הדין, ואף אם בית הדין התיר את הנישואין, להתרת נישואין זו לא היא תוקף חוקי. לצד זאת יש להעיר כי במקרים שבהם למרות האמור בית הדין סידר לצדדים גט לחומרא בהסכמתם, משיקוליו הוא, אומנם אין לסידור גט זה כל תוקף חוקי ואזרחי, ובית הדין גם לא ינפיק להם בעקבות כך תעודת גירושין, אך ברור כי אין בכך כדי לשלול מהליך דתי זה את משמעותו ההלכתית, במידה שישנה.

מעתה: אם יתברר שהמבקשת היא אכן יהודייה, הצדדים יתגרשו כדת משה וישראל, והעניין יבוא על מקומו בשלום. אך אם ייקבע (ח"ו) שהמבקשת אינה יהודייה, בית הדין מנוע מלעסוק בעניין הגירושין מפני שהוא משולל סמכות חוקית לדון בגירושין של בני זוג נשואים שאחד מהם אינו יהודי. לפיכך קביעת בית הדין שבני הזוג גרושים והוצאת תעודת הגירושין תהיה ללא סמכות חוקית ולא יהיה תוקף לתעודת הגירושין שתוצא בבית הדין. גם במקום שיש ספק – סמכות בית הדין אינה על פי חוק נישואין וגירושין אלא על פי חוק התרת נישואין ובגדריו.

אומנם לאמיתו של דבר, דברים אלו אמורים דווקא בבני זוג שאחד מהם אינו יהודי ושישאו בחו"ל בנישואין אזרחיים. במקרה זה לנישואין אלו יש תוקף חוקי במקום שבו נערכו, מכיוון שהצדדים נשואים על פי הדין הבינלאומי יש להתיר את נישואיהם באופן חוקי, והערכאה שיפוטית שלה הסמכות להתיר נישואין אלו היא בית המשפט לענייני משפחה, או בית הדין הרבני כשבני הזוג הופנו אליו ועל פי חוק התרת נישואין.

אך בנידון דידן הדברים שונים:

אם יתברר לבית הדין שהבעל יהודי והאישה אינה יהודייה, או ספק יהודייה, ולפיכך נישואי הצדדים אינם נישואים על פי דין תורה [או שהם ספק נישואין – נישואין רק על הצד שהיא יהודייה]:

מכיוון שאחד הצדדים יהודי ומשנהו נוכרי (אולי אף אם הוא ספק נוכרי) אין אפשרות חוקית במדינת ישראל לעריכת נישואין בין יהודי ללא יהודי (או ספק יהודי); חוק נישואין וגירושין קובע שנישואין של יהודים יהיו בסמכותם של בתי הדין הרבניים, ועל פי דין תורה; הנישואין שנערכו בין הצדדים שנעשו כנישואין כדת משה וישראל – אין להם תוקף הלכתי, שהרי אין תפיסת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קידושין ונישואין בין יהודי לנוכרייה, ומשאין להם תוקף הלכתי אין להם גם תוקף חוקי. לכן: אם יתברר שהמערערת לא יהודייה, מחד גיסא, ולא נערכו נישואין אזרחיים בין הצדדים מכיוון שנישואין כאלו אינם אפשריים במדינת ישראל, מאידך גיסא, הרי שנישואי הצדדים שנרשמו ברבנות אור עקיבא ונערכו כדת משה וישראל משוללים תוקף הלכתי ומשכך משוללים גם תוקף חוקי.

אם אכן יתברר שהמערערת לא יהודייה (ואנו מקווים שלא יתברר כך) ושלא היה תוקף לנישואין הדתיים ההלכתיים, אין הצדדים נשואים כלל. אין סמכות חוקית לרבנות כלשהי לתת מעמד של נשוי לבני זוג שאחד מהם לא יהודי, ובפרט שהחוק לא מאפשר נישואין חוקיים בין יהודי ולא יהודייה במדינת ישראל. (מובן שבירור שכזה ישליך גם על מעמדם האישי של ילדי הצדדים, אך עניין זה אינו נכלל בגדריו של ערעור זה.)

אם ייקבע כאמור שהצדדים לא היו נשואים זה לזה, בין על פי דין בין על פי חוק, לא יהיה צורך להפנות את הצדדים להליך "התרת נישואין" לפי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), התשכ"ט – 1958, שמכיוון שהתברר שהצדדים יהודי ונוכרייה, רבנות אור עקיבא, שבה נישאו הצדדים, הייתה מנועה הלכתית מלהשיאם, ולפיכך היא גם הייתה משוללת סמכות חוקית להשיאם, שהרי סמכותה היא רק לגבי בני זוג יהודים ולא בין יהודי לנוכרייה. ומשכך ייקבע שלנישואי הצדדים שנערכו בי' במרחשוון התשס"ז (1.11.06) אין תוקף חוקי ושמעמדם המשפטי של הצדדים הוא: רווק ורווקה.

אם אחרי הבירור לא יוכל בית הדין לקבוע בוודאות שהמבקשת יהודייה או לא יהודייה, על פי המצב המשפטי הקיים יאלצו המבקשים להגיש בקשה להתרת נישואין לבית המשפט לענייני משפחה. סגן נשיא של בית המשפט יפנה, בהתאם להוראות החוק, לקבלת חוות דעת מאת בית הדין הרבני הגדול, ויש להניח כי בנסיבות העניין ייאמר כי בני הזוג זקוקים לסידור גט פיטורין כדת משה וישראל מספק או לחומרא.

צר לנו על דרך החתחתים שבה בחרה המערערת במקום לפעול על פי הוראת בית הדין, אנו מניחים שיש רגלים לדבר שהעניין יבוא על מקומו בשלום ותתברר יהדותה. את דרך החתחתים שיכול להיות שיצטרכו הצדדים לעבור אם לא תתברר יהדותה של המערערת – לא אנו יצרנו. יש להצטער שבנסיבות העניין אין מספיקה הסכמת הצדדים כדי להקנות תוקף חוקי לסמכות בית הדין להפרדת הקשר ביניהם, אך כל עוד זהו המצב המשפטי לבית הדין לא הייתה ברירה והוא היה חייב לדרוש מהצדדים פתיחת תיק ועריכת בירור יהדות, שכן ללא הבירור האמור בית הדין משולל סמכות חוקית.

מסקנות והוראות

- א. לאור האמור בית הדין דוחה את הבקשה לרשות ערעור.
 - ב. על המערערת לפעול על פי הוראות בית הדין אם ברצונה שבית הדין יתיר את נישואיה.
 - ג. המזכירות תסגור את התיק.
 - ד. פסק הדין מותר בפרסום בהשמטת שמות הצדדים.
- ניתן ביום כ"ג בתשרי התשפ"ב (29.9.2021).

הרב שלמה שפירא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה